

акцентуаціях / І. Варзар // Держава і народ-етнос у політологічному дискурсі. – К.: ФАДА, ЛТД, 2003. – С. 114-131. **8.** *Политология*: курс лекцій / отв. ред. Радугин А. А. – М.: Центр, 2003. – С. 80. **9.** *Лефор К.* Демократія. 50/50: Досвід словника нового мислення / Лефор К. – М., 1989. – 312 с. **10.** *Каменская Г. В.* Политические системы современности : пособие / Каменская Г. В., Родионов А. Н. – М. : Онега, 1994. – 222 с. **11.** *Михельс Р.* Необхідність організації / Р. Міхельс // Діалог. – 1990. – № 3. – С. 58-59. **12.** *Шабров О. В.* Політична система: демократія і управління суспільством / О. В. Шабров // Держава і право. – 1995. – № 5. – С. 123-124. **13.** *Шварценберг Р.-Ж.* Политическая социология : В 3-х ч. – Ч.1 / Р.-Ж. Шварценберг; пер. с фр. – М. : Просвещение, 1992. – С. 149-150. **14.** *Шаран П.* Цит. праця. – С. 49–50.

УДК 321.01

О. М. ЧИЖОВА

ЄДНІСТЬ РАЦІОНАЛЬНОГО ТА ІРРАЦІОНАЛЬНОГО В ПРАГМАТИЧНІЙ ПОЛІТИЦІ

Показано, що в умовах політичної трансформації в Україні відбувається становлення демократії та громадянського суспільства. Успіху в політичній діяльності досягають завдяки застосуванню політичних технологій, спрямованих на досягнення необхідного політичного результату, що посилює політичний прагматизм.

Ключові слова: раціональність, ірраціональність, прагматизм, політика.

Чижова О.М. Единство рационального та иррационального в прагматической политике

Показано, что в условиях политической трансформации в Украине происходит становление демократии и гражданского общества. Успех в политической деятельности достигается благодаря применению политических технологий, направленных на достижение необходимого политического результата, который усиливает политический прагматизм.

Ключевые слова: рациональность, иррациональность, прагматизм, политика.

Chuzova Olena. The unity of rational and irrational in pragmatic politics

The article shows that in the process of political transformation in Ukraine a young independent state is on the path of democracy and civil society. Success in politics is achieved through the use of political technologies directed at achievement of the necessary political result that increases political pragmatism.

Key words: Rationality, irrationality, pragmatism, politics.

Історичний масштаб критерія раціоналістичності політики та прагматизму передбачає також відтворення й розвиток як усього людства, так і окремих його частин – народів, етносів, держав тощо, а ірраціоналістичним у цьому плані може вважатися все те, що веде до стагнації, застою й руйнації суспільства разом з існуючими в ньому політичними інститутами і процесами.

Важливим питанням дослідження прагматичної політики є орієнтація на принцип єдності раціонального та ірраціонального. При цьому треба враховувати

діалектичність їхнього взаємозв'язку, а узагальнюючим критерієм оцінювання раціонального та ірраціонального в політиці є практика історичного розвитку суспільства, забезпечення оптимального прагматичного узгодження інтересів соціальних і політичних сил під впливом дії і мети політичного прагматизму.

Перспективним напрямом подальших розробок раціонального і ірраціонального в політиці може бути дослідження трансформаційних процесів в Україні та інших пострадянських країнах через призму прагматизму як політичної технології¹.

Актуальність статті полягає в тому, що в умовах процесів політичної трансформації в Україні, молода незалежна держава перебуває на шляху становлення демократії та громадянського суспільства, а її політичне життя надзвичайно динамічне, зокрема, щодо проявів процесів політичного прагматизму. Варто відзначити, що дана проблема дуже складна і потребує глибокого та широкого творчого розгляду, який виходить за рамки статті.

Політичний прагматизм є досить суперечливим, оскільки має кілька підходів для трактування. Один з них розглядає прагматизм як властивість політичної діяльності, за якої головним критерієм та чинником стає досягнення поставленої мети. Тобто у цьому варіанті розуміння поняття прагматизму є майже точним відтворенням теорії Н. Макіавеллі у її «викривленому» вигляді.

Інший погляд на прагматизм – це необхідність діяти, не покладаючись на авторитет та апріорні ідеї; шукати кращі способи та варіанти дій, випробовувати та перевіряти їх, відбирати найефективніші, приймати обґрунтовані рішення, тобто керуватись розумом та логікою. Цей варіант пояснення прагматизму наближається до головних елементів філософії «справжнього» макіавеллізму, яка розглядає прагматизм як вміння та можливість обирати у політичній діяльності розумні політичні рішення для досягнення адекватних політичних цілей².

Таке пояснення прагматизму було обрано, тому що воно відповідає сучасним умовам політичного життя, яке є дуже складним та динамічним і для якого характерна стійка, високого рівня спрямованість, раціональна активність, що виявляється в органічній єдності з ірраціональним в прагматичній політиці. Кількість суб'єктів політичного життя щоразу зростає, значно ускладнюючи політичні відносини. Тому будь-яке політичне рішення вимагає дуже детального осмислення та співставлення власних інтересів з інтересами інших.

Рішення діяти силою та рішучістю, не рахуючись ні з ким, далеко не завжди спрацьовує, оскільки жодна політична сила не володіє абсолютною силою та можливостями, і дуже швидко зустрічає протисилу.

Саме тому розуміння як можливості обирати розумні варіанти рішень та дій для досягнення поставлених задач, є найбільш вдалими за сучасних умов. Можна навіть сказати, що новий термін «прагматизм» у XIX ст. продовжив та поступово замінив поняття макіавеллізму у політиці, отримавши його смислове навантаження.

Як правило, поняття політичного макіавеллізму та прагматизму прийнято застосовувати щодо характеристики процесу та принципів прийняття політичних рішень та політичних дій, які є прагматичними, коли будуються на основі розумного розрахунку, осмислення та прорахунку кожного кроку і передбачають готовність йти на компроміси. Макіавеллістська політична дія є такою, що зорієнтована на досягнення цілі будь-якими засобами.

Виникають запитання: чи можна назвати прагматичною або макіавеллістською лише політичну дію; чи можна подібним чином класифікувати політичні

цілі; які політичні дії ми можемо називати прагматичними? Прагматичними можуть бути лише названі цілі політичних суб'єктів, що виправдані з їхнього боку наявністю усіх необхідних ресурсів, зокрема, інтелектуальних, та довірою населення в межах певної територіальної одиниці, інтереси якої прагне представляти даний політичний суб'єкт. З'ясування цих питань і є метою даної статті.

Як приклад, можна розглянути механізм виборів. Вибори – це завжди раціональне і творче змагання політичних сил, корпоративних чи індивідуальних політичних суб'єктів за електоральні симпатії. За головним принципом виборів перемогу отримує та сила, яка зможе представити детальну, обгрунтовану програму розвитку і відповідну команду професіоналів, що зможе її реалізувати. Тому перемога подібної політичної сили має, в першу чергу, засвідчити її раціональність та компетентність. Отже, наявна мета – здобуття влади – є прагматичною для даної політичної сили, оскільки вона ресурсно її виправдовує.

Успіху у політичній діяльності досягають завдяки багатьом чинникам, але найбільше залежить він від підготовленості політика, тобто йдеться не лише про знання, здібності, особисті якості, а й про володіння політичними технологіями, які мають свої особливості, механізми дії та впливу на окремих громадян і спільноту. Важливо, хто із якою метою їх використовує, наскільки моральними є дії, вчинки суб'єктів політичного процесу.

Політичні технології (грец. *techne* – мистецтво, майстерність) – сукупність методів і систем послідовних дій, спрямованих на досягнення необхідного політичного результату, що посилює політичний прагматизм.

У політичній практиці вони постають як сукупність методів застосування об'єктивних законів політики.

Особливості політичних технологій зумовлені характером політичного процесу, який охоплює найрізноманітніші види політичного прагматизму та діяльності в межах конкретної політичної системи.

Політичні технології поділяються на загальні та індивідуальні. Так, в першому випадку технології розглядають виборчий процес як комплекс спеціальних технологій, що сприяють утриманню влади, а індивідуальні технології використовують окремі політики в процесі своєї політичної діяльності, суть якої пов'язана із завоюванням популярності, умінням контактувати з громадянами, майстерністю дискутувати, виголошувати промови, вести мітинги, збори, вдосконалювати власний імідж, тощо.

Слід підкреслити, щоб розпізнати справжню мету політичної діяльності суб'єктів політики та передбачити її результат, слід проаналізувати характер і особливості їх потреб та раціональність і ірраціональність політичних дій.

Вибір людиною позиції та відповідної лінії поведінки у суспільно-політичному житті залежить від її політичної орієнтації, а політична орієнтація – це певні уявлення політичних суб'єктів про цілі, завдання діяльності політичних партій, політичного режиму, суспільства в цілому.

Сьогодні науковці наголошують на чотирьох підходах щодо політичного вибору. Існують ситуаційний, соціологічний, маніпулятивний та індивідуально-психологічний підходи:

– ситуаційний підхід – базується на твердженні, що будь-яка політична орієнтація є реакцією на конкретну історичну ситуацію;

– соціологічний підхід – спрямований на аналіз взаємозалежності між індивідуальним і груповим політичним вибором відповідно до соціально-політичної ситуації в суспільстві;

– маніпулятивний підхід – ґрунтується на здійсненні вибору відповідно до психолого-політичного, прагматичного, зовнішнього впливу коли активно використовуються різноманітні політичні, психологічні комунікації й технології. За інтенсивного розвитку засобів масової інформації, маніпулятивний підхід відіграватиме значну роль у формуванні громадської думки, а особливо в нестабільних суспільствах, де недостатньо розвинуті демократичні засади;

– індивідуально-психологічний підхід – за основу вибору беруться особистісні психологічні якості суб'єктів політичного життя.

Вибір політичної орієнтації – це процес, у якому людина коригує свою раціональну та ірраціональну орієнтацію під впливом певних соціально-економічних умов, особистих психологічних змін.

Без знання особливостей політичних технологій прагматизму, раціональності та ірраціональності, вміння їх використовувати, щоб досягти успіху в політичній діяльності, діяти неможливо. А для оволодіння ними потрібні відповідна науково-теоретична підготовка, вміння вивчати й аналізувати об'єктивні умови, в яких діють конкретні суб'єкти політики. Це стосується соціально-економічної, політичної ситуації в країні, розстановки політичних сил; статусу та рівня впливу на громадян політичних партій, рухів, об'єднань, засобів масової інформації.

Підкреслимо, що індивідуальні політичні технології використовуються окремими політиками, громадськими державними діячами, а загальні – колективними суб'єктами політичного процесу, групами тиску, політичними партіями, лобістськими групами, громадськими об'єднаннями.

До найпоширеніших індивідуальних політичних технологій належать: публічні виступи; участь у бесідах, дискусіях, розв'язанні конфліктів; прогнозування політичної діяльності; виступи на радіо, телебаченні; підготовка матеріалів для друкованих засобів масової інформації тощо.

Кожна технологія має свої особливості, завдяки яким створюється певний імідж політика, його авторитет і популярність, формується і збагачується досвід політичної діяльності, посилюється дія політичного прагматизму.

Технологію прийняття політичних рішень розглядають як процес реалізації політичної мети на основі накопиченої інформації, за якою накопичена інформація перетворюється на відповідні спонукальні акти, прагматичні вказівки, розпорядження, накази.

Слід підкреслити: технології прийняття політичних рішень великою мірою зумовлені характером політичного режиму. За авторитаризму, тоталітаризму рішення приймають здебільшого в закритому, таємному режимі вузьким колом людей, не беручи до уваги точки зору опозиції, а за демократичних режимів дбають про чіткість процедури прийняття політичних рішень, використовуючи компроміс та консенсус. Це сприяє уникненню соціально-політичних конфліктів, забезпечує стабільний розвиток суспільства.

Стрижнем політичної діяльності, політичної участі і використання різноманітних політичних технологій є влада, яку здобувають або демократичним (всенародні вибори), або недемократичним (насильство, авторитаризм, диктатура) шляхами, які іноді поєднуються або взаємодоповнюються.

Відповідно до виборчої системи (мажоритарна, пропорційна, змішана, куріальна), суб'єкти політики обирають певні виборчі прагматичні технології.

Виборчі технології – сукупність політико-організаційних, інформаційних, пропагандистських та інших дій з метою приведення до влади певного політика, групи політиків, політичної організації чи їх об'єднання.

Спочатку відбувається формування команди кандидата або іншого суб'єкта політичного процесу, а потім створюються групи політичного аналізу по роботі із засобами масової інформації, організації масових заходів. Кожна з груп, маючи конкретні функції, взаємодіє з іншими, працюючи на єдину програму і мету.

Починають передвиборчу кампанію з ґрунтовного аналізу політичної ситуації як у конкретному виборчому окрузі, регіоні, так і в країні. Аналізу підлягають історичні й географічні особливості, соціально-демографічний портрет; соціально-економічна ситуація; політичні сили і політичні організації громадян (виборців); результати попередніх виборів (розстановка політичних сил); наявність впливових політиків, громадських діячів, неформальних лідерів; особливості засобів масової інформації; інформація про головних конкурентів тощо³.

Отже, прагматизм – це необхідність діяти, не покладаючись на авторитет та апріорні ідеї; шукати кращі способи та варіанти дій, випробовувати та перевіряти їх, відбирати найефективніші, приймати обґрунтовані рішення, тобто керуватись розумом та логікою. Цей варіант пояснення прагматизму наближається до головних елементів філософії «справжнього» маккіавелізму, яка так само розглядає прагматизм як технологію, вміння та можливість обирати у політичній діяльності розумні політичні рішення для досягнення адекватних політичних цілей⁴.

Політична ситуація, яка складається у сучасному світі, є досить унікальною. Під час виборів електорат майже не має можливості безпосереднього контакту з політичними силами. Вибори перетворюються з обрання та вручення влади кращим, голосування орієнтується на красивіших, коли перевага віддається не програмі чи команді, а іміджу, формату та іншим елементам зі сфери політичних технологій. За таких умов важко визначити, яка з політичних сил має право на перемогу, для якої з них здобуття влади є прагматичною ціллю. Суб'єктивно кожна політична сила готова визнати та відстоювати своє право на владу.

Засобом забезпечення участі громадян у формуванні політики держави є саме політичний прагматизм політичних партій, ідеологічні чинники прагматизації влади, яка керується методологією її отримання, має власні прагматико-ідеологічні засади, систему норм, цінностей, соціальну базу, методично зорієнтовану на конкретні соціально-політичні сили. У сучасній Україні існує понад 160 політичних партій, які сповідують різні ідеології, але методика їх впливу на процеси структуризації українського суспільства різна. Окремі з них взагалі не мають суспільного значення, тому що вони утворені під певні особистості і нічого не роблять для вирішення суспільних проблем та дезінформують громадян. Крім того, партії відволікають увагу суспільства від тих політичних сил, які керуючись методикою політичного прагматизму, могли б зорганізувати більшість громадян та ідеологічно вплинути на соціально-економічні, політичні та суспільні зміни. Слід підкреслити, що за змістом конкретної діяльності більшість політичних партій не відповідають ідеологічному наповненню. Майже всі політичні партії України голосують за демократією, єдність українського суспільства, економічний розвиток соціуму та інші. Сьогодні в українській політиці немає ідеологічних принципів, а є ситуативне співробітництво, постійні компроміси, прагматичні тенденції слабо виражені, відбувається девальвація, усіх без винятку інструментів громадянського суспільства, система цінностей, особливо ідеологічних, зруйнована, на розгляд залишилися лише декларації. Для українського політикуму стало звичним явищем міняти політичні табори, не дотримуватися ідеологічних принципів та настанов, ігнорувати тенденції політичного прагматиз-

му, ідеологічні чинники прагматизації політики, безконтрольно жонглювати поняттями, обіцянками та звинуваченнями. Такова методика ведення політичної боротьби в Україні – дедалі менше ідеологічних дискусій та більше кулуарних домовленостей, а тому не дивно, що структурні елементи політичного прагматизму : слово, дія, політика, ідеологія, мораль, політико-ідеологічні чинники, авторитети від політики перестають бути актуальними для українського суспільства⁵.

Таким чином, ми поступово вступаємо в період дії політичного прагматизму, тобто час майбутніх не корумпованих політиків і бізнесменів, час політично структурованого суспільства, а й також майбутніх суспільно-економічних і політичних звершень. Демократія пройшла складний шлях утвердження прагматизму і збагатилася великою кількістю різноманітних положень. Розвиток суспільних процесів в Україні потребує поглибленого дослідження процесів демократизації відносин як владних інститутів держави, так і громадянського суспільства. Основним раціональним методом діяльності соціально-правової держави, яка є владним органом суспільства, виступає досягнення узгоджених рішень, а забезпечення рівноваги між приватними і загально громадськими інтересами – це раціональна технологія збереження цілісності суспільства, його подальший матеріальний і духовний прогрес. Питання практичної реалізації Конституції України, втілення їх у повсякденне життя суспільства і держави – це питання практичного змісту розвитку демократичної держави, єдності раціонального та ірраціонального⁶.

Однією з визначальних рис українців у боротьбі за незалежність був «політичний романтизм», а й сьогоднішня дійсність вимагає зміщення акцентів з політичного романтизму в бік політичного прагматизму, передбачаючи формування громадянського суспільства. За допомогою соціологічних методів досліджень аналізується концепція прагматизму, згідно з якою ідеї, теорії, поняття, ідеологічні чинники прагматизації політики – це лише знаряддя, інструменти, а також творчі, методологічні, технологічні та раціональні інструменти політичного прагматизму. Їх значення, згідно з основною доктриною прагматизму, зводиться до можливих методико-практичних наслідків їх здійснення, тобто мислене уявлення про предмет, поняття, або будь-який об'єкт полягає в практичному результаті, який кожен з них може мати у дії. Все це є не що інше як сукупність методичних, практичних, методологічних наслідків, які можна одержати. У концепціях прагматизму проблеми розглядаються в площині їх істинності, користності як для окремої людини, так і суспільства в цілому⁷.

Таким чином, альтернативні управлінські моделі являють собою два або кілька шляхів вирішення проблем, що виключають та обмежують один одного. На рівні прагматичного рішення, що переслідує максимальну вигоду для політичної структури при мінімальних витратах на реалізацію програми, суб'єктом політики вибирається модель, яка потім реалізується на практиці. У політиці прагматизм є досить адекватною, позитивною, ідеологічною установкою. Для досягнення позитивних результатів опрацьовується проблема, висуваються реальні шляхи її вирішення, суспільно значимі цілі, вибирається істинний варіант і здійснюється підготовка до реалізації ідеї.

Незважаючи на свою практичну цілісність, прагматизм не позбавлений недоліків. Обмеженістю прагматизму в політиці можна вважати можливе протиріччя між конкретним і загальним результатом дій. Миттєвий успіх, найчастіше, приводить до протилежних наслідків у загальному політичному процесі.

Тому прагматизм краще доповнювати іншими ідеологічними установками, в яких це протиріччя вирішується⁸.

1. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі / Слєпкань З.І. – К.: Вища школа, 2005. – С. 77. 2. *Теорія держави і права*: навч. посіб./ за ред. В.В. Копейчикова. – К., 2002. 3. *Політологія*: курс лекцій: навч. посібник. – Тернопіль, 2004. – С. 236. 4. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. – 2009. – Серія 22, вип. 2. – С. 70–74. 5. *Технології політичної влади*. – К., 1994. – С. 245. 6. *Андріянів В.М.* Політичний прагматизм і політичні технології в регіональному аспекті / В.М. Андріянів // Поліс. – 2010. – № 1. – С. 60–71. 7. *Політологія*. Підручник (за ред. І. Дзюбка). – К., 2001. – С. 123. 8. *Суданов С.С.* Епістемологія політичного прагматизма / Суданов С.С. – М., 2010. – С. 74.

УДК 323.1

В. А. ЯВІР

РАСИЗМ І ДИСКРИМІНАЦІЯ У СПОРТІ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ

Досліджується міжнародно-правовий досвід протидії расизму, ксенофобії та іншим видам дискримінації в спорті. Встановлюється зв'язок між загальним рівнем ксенофобії в суспільстві та її деструктивними проявами під час спортивних подій. Вказується на те, що потенціал спорту як засобу боротьби з ксенофобією не використовується в повному обсязі.

Ключові слова: расизм, ксенофобія, дискримінація, спорт

Явир В.А. Расизм и дискриминация в спорте: международно-правовой опыт противодействия

Исследуется международно-правовой опыт противодействия расизму, ксенофобии и другим видам дискриминации в спорте. Устанавливается связь между общим уровнем ксенофобии в обществе и ее деструктивными проявлениями во время спортивных мероприятий. Указывается на то, что потенциал спорта как средства борьбы с ксенофобией не используется в полной мере.

Ключевые слова: расизм, ксенофобия, дискриминация, спорт

Yavir Vira. Racism and Discrimination in Sport: International Law Experience of Elimination

International law experience of combating racism, xenophobia and other kinds of discrimination in sport is studied. A connection between general xenophobia level and its destructive manifestations during sport events is established. The author draws the conclusion sport potential as a way to eliminate xenophobia is not used in full.

Key words: racism, xenophobia, discrimination, sport

Більшість держав європейської частини пострадянського простору на нинішньому етапі розвитку впроваджують антидискримінаційну політику, яка передбачає реалізацію комплексу політико-правових механізмів із запобігання та

© ЯВІР Віра Анатоліївна – кандидат політичних наук, науковий співробітник Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України